

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1999 metai

LI
LEIDYKLA

Vilnius 2000

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1999

VILNIUS 2000

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1999

VILNIUS 2000

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo Universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus Universitetas

Algirdas GIRININKAS

Lietuvos istorijos institutas

Vytautas MERKYS (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Vacys MILIUS

Lietuvos istorijos institutas

Edmundas RIMŠA (pirm. pavaduotojas)

Lietuvos istorijos institutas

Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Antanas TYLA

Lietuvos istorijos institutas

Redakcinės kolegijos adresas:

Kražių g. 5, 2001 Vilnius

<http://www.crosswinds.net/~istorija/lim.html>

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342

ISBN 9986-780-33-0

© Lietuvos istorijos institutas, 2000

© Straipsnių autoriai, 2000

EUGENIJUS GRUNSKIS

KAIP ČEKISTAI LAIDOJO „LIAUDIES GYNĖJĄ“

Stasys Tomkus, vienas iš dvidešimt Gargždų valsčiaus (Kretingos aps.) „liaudies gynėjų“, 1947 m. vasario 11 d. negrižo į savo būrio būstinę miestelyje. Išvakarėse LSSR MVD¹ valsčiaus poskyrio (kartu ir stribų būrio) viršininkas vyresnysis leitenantas Viktoras Kozinas 26 metų Tomkų buvo išleidęs į Klaipėdą, kur ligoninėje mirė šio žmona.

Šautuvu ginkluotas stribas grįždamas iš Klaipėdos užsuko į gimtąjį Vaitelių kaimą (Gargždų vls.), kur anksčiau gyveno. Naktį į namus įsiveržė ne kartą jo tykoję keli Žemaičių apygardos Šatrijos rinktinės partizanai, nuginklavo ir išsivedė...

Vėlyvą 1947 m. vasario 12 d. vakarą Lietuvos SSR vidaus reikalų ministras gen. mjr. Juozas Bartašiūnas, kaip paprastai, pasirašė LSSR MVD kovos su banditizmu valdybos (UBB) operatyvinę dienos suvestinę Nr. 38, adresuotą SSSR MVD vyriausiosios kovos su banditizmu valdybos (GUBB) viršininkui gen. ltn. Aleksandrui Leontjevui². Telefonogramoje buvo trumpai išvardyti tą dieną įvykę SSSR MVD kariuomenės bei stribų susirėmimai su partizanais, nurodyti abiejų pusių patirti nuostoliai. Be kita ko, suvestinėje buvo pasakyta: „1947 m. vasario 11 d. naktį Kretingos aps., Gargždų vls., Vaitelių k. banditai išvedė iš savo namų liaudies gynėją Tomkų Stasį, gim. 1921 m. Banditų ieškoti išvyko MVD valsčiaus poskyrio karinė operatyvinė grupė“³.

Iš tikrųjų valsčiaus čekistai (kaip ir visame krašte, daugiausia tai buvo rusai, suvažiavę iš įvairiausių SSSR regionų) nė nesiruošė ieškoti nei eilinio stribo lietuvio, nei „banditų“. Matyt, laukė, gal pats sugrįš arba pagrobėjai patys jį pristatys...

Tuo metu Sovietų Sąjungoje vyko represinių žinybų MVD ir MGB (valstybės saugumo ministerija) reorganizavimas. SSSR Ministrų Tarybos 1947 01 20 nutarimu Nr. 101-48vs vidaus kariuomenė, kovos su banditizmu valdybos, jų apskričių skyriai bei valsčių poskyriai ir stribų būriai iš MVD buvo perduoti MGB žinion⁴. Šis perdavimas

¹ Vidaus reikalų ministerija.

² Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), f. K-1, ap. 3, b. 768, l. 125–128.

³ Ten pat, l. 127.

⁴ *Войска называются внутренними. Краткий исторический очерк*, Москва: ДОС ААФ СССР, 1982, с. 478.

užtruko. MGB čekistai, vengdami didesnės atsakomybės už kovas su partizanais, teisdami įvairiomis kliūtimis dėsė perimti UBB skyrius ir poskyrius, sribų būrius ir ginkluotę. Savo ruožtu enkavedistai „banditų likvidavimą“ ir vadovavimą sribams taip pat laikė lyg ir svetimu reikalu. Dėl to susirūpinę LKP(b) CK I sekretorius Antanas Sniečkus ir LSSR valstybės saugumo ministras gen. mjr. Dmitrijus Jefimovas savo direktyvose partijos apskričių komitetams ir MGB apskričių skyriams ne kartą nurodė, jog užsitęsusi abiejų žinybų reorganizacija susilpnino čekistų atsakomybę už tarnybą, „o kovos su banditizmu struktūros, kariuomenės ir liaudies gynimo daliniai tapo neveiklūs“. Todėl „nacionalistinės gaujos“ suaktyvino savo veiksmus, padaugėjo „sovietinių žmonių nužudymų ir plėšimų“⁵.

Esant tokiai neaiškiai situacijai, Gargždų enkavedistai daugiau girtavo negu dirbo. Apie tai liudija skelbiamas LVOA saugomas dokumentas – LKP(b) Kretingos aps. komiteto biuro 1947 03 05 nutarimas dėl politinės padėties Gargždų valsčiuje. Jame teigiama, kad 1947 m. vasario 14–17 d. valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas Pranas Lamanauskas bei čekistai minėtas V. Kozinas, milicijos poskyrio viršininkas ltn. Michailas Kitajevs ir MGB operatyvinis įgaliotinis jaun. ltn. Aleksejus Lavrentjevas dalyvavo „šeimyniniuose vakarėliuose“ pas vietos kunigą ir jo „šalininkus“...

Pagaliau šaltą vasario 19 d. rytą Vaitelių k. pamiškėje SSSR MVD kariuomenės dalinys atsitiktinai aptiko smarkiai sušalusį S. Tomkaus lavoną.

Sunku pasakyti, ar Gargždų čekistus ėmė graužti sąžinė, kad jie „liaudies gynėjo“ neišsaugojo ir ilgai nepasigedo. Šiaip ar taip, buvo nuspręsta surengti velioniui nors iškilmingas laidotuves. Joms organizuoti paskyrė MGB valsčiaus poskyrio operatyvinį įgaliotinį kažkokį Petuchovą. Tačiau šis staiga buvo iškviestas į čekistų pasitarimą Kretingoje, todėl vadovauti laidotuvėms turėjo jo kolega MGB valsčiaus poskyrio operatyvinis įgaliotinis A. Lavrentjevas.

Greitomis buvo sukaltas karstas, iš Kretingos iškviestas karinės įgulos orkestras, atvežti keli pionieriai su raudonais kaklaraiščiais...

Laidotuvių dieną (vasario 21), guldant lavoną į karstą, paaiškėjo, jog jis per trumpas. Sušalęs kūnas išsitempė, ir kojos niekaip netilpo į karstą. Greitosiomis bandyta kūną atšildyti. Tačiau laidotuvių dalyviai jau buvo surinkti, visi skubėjo...

Pamatęs, kad lavono atšildymas ilgai užtruks, jaun. ltn. A. Lavrentjevas paliepė dviem žuvusiojo kolegoms dvirankiu pjūkle nupjauti lavonui kojas. Stribai nesutiko. Tada A. Lavrentjevas, pasitelkęs du miestelio aktyvistus, matyt, degradavusius asmenis, pats tai padarė. Apskrities partiniams vadovams pradėjus domėtis šiomis laidotuvėmis, tą siaubingą procedūrą ciniškai atvirai aprašė MVD Kretingos aps. skyriaus viršininkas papulkininkis Fiodoras Dusiš (Дусь) savo 1947 02 28 raporte LKP(b) apskrities

⁵ A. Sniečkaus 1947 02 18 direktyva LKP(b) apskričių komitetų sekretoriams, *Lietuvos visuomenės organizacijų archyvas* (toliau – LVOA), f. 1771, ap. 10, b. 237, l. 7; A. Sniečkaus ir gen. mjr. D. Jefimovo 1947 04 04 telefonograma LKP(b) apskričių komitetų sekretoriams ir MGB apskričių skyrių viršininkams, LVOA, f. 425, ap. 425, b. 20, l. 142.

komiteto I sekretoriui Vaclovui Supronui. Čekistui nebuvo reikalo ką nors slėpti, nes laidotuves organizavo konkuruojančios žinybos (MGB) pareigūnai. „Tomkaus lavonas buvo sušalęs, – informavo enkavedistas. – Gargždų miestelio aktyvistai Petras Idelis ir Jonas Gedvilas, vadovaujami Lavrentjevo, mėgino vonioje atšildyti lavoną. Tačiau jį ne atšildė, o apdegino ir nepasiekė pageidaujamo rezultato. Tuomet anksčiau minėti Lavrentjevas, Idelis ir Gedvilas nupjovė abi kojas ir lavoną įdėjo į karštą. 1947 m. vasario 21 d. liaudies gynėjas kovotojas buvo palaidotas su priderama pagarba“⁶.

Iš tikrųjų, nupjovus „liaudies gynėjo“ kojas toliau gedulingos iškilmės vyko sklandžiai. Grojo gedulingus maršus kareivių orkestras, kariškiai ir pionieriai saljutavo, čekistai sakė kalbas apie velionio drąsą ir žygdarbius, keikė „pikčiausius lietuvių liaudies priešus buržuazinius nacionalistus ir jų ginkluotas gaujas“...

Baisios savo barbariškumu laidotuves nepraėjo be pasekmių. Pirmiausia nusigando Gargždų „liaudies gynėjai“. Ne vienas jų galbūt pagalvojo: „O jeigu ir mane taip laidos?“ Verta paminėti, kad tuo metu sribai žūdavo ne taip jau retai. Antai 1945 m. kovose su partizanais ir dėl nelaimingų atsitikimų žuvo 581 ir dingo be žinios 136 sribai, 1946 m. atitinkamai 273 ir 21, 1947 m. žuvo 122 ir dingo be žinios nenustatytas skaičius sribų⁷. Minėtame Gargždų valsčiuje per pirmus tris 1947 m. mėnesius partizanai išsivedė ir nušovė 3 sribus⁸.

Pokario metais visame krašte kareiviai, sribai ir enkavedistai dažnai nukautų partizanų lavonus išrengdavo ir nutėkdavo miestelių aikštėse ar turgavietėse, sudarkydavo kūnus, paskui juos užkasdavo žvyrynuose, atmatų duobėse⁹. Aptikę palaidotų partizanų kapavietes, sribai būtinai pasistengdavo nulaužti ar ištraukti kryžių, sutrypti kapą. Tyręs Lietuvos partizanų kovas išeivijos mokslininkas Kęstutis Girnius tvirtino, jog lavonai buvo mėtom, siekiant atpažinti partizanus, nes už juos turėjo atsakyti visa šeima. Pasak jo, vadinamieji liaudies gynėjai buvo primityvūs žmonės. Iš Sibiro kilę baudėjai – sribų

⁶ LVOA, f. 494, ap. 7, b. 2, l. 21.

⁷ LSSR MGB 2-N valdybos poskyrio viršininko pavaduotojo P. Sinicino 1948 01 26 pažyma apie 1944–1947 m. kovoję su banditizmu nukautus ir sužeistus liaudies gynėjus, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 286, l. 6; LSSR MVD 1947 01 11 suvestinė apie kovos su nacionalistiniu pagrindžiu ir jo ginkluotomis gaujomis rezultatus 1946 m., LYA, f. K-1, ap. 3, b. 680, l. 7. LSSR valstybės saugumo ministro pavaduotojo P. Kapralovo 1948 01 20 pažyma apie 1947 m. užregistruotus banditų išpuolius ir jų padarytus nuostolius, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 248, l. 277. Istorikas M. Pocius paskelbė mažesnius duomenis apie sribų patirtus nuostolius. Jo pateikti skaičiai neapima žuvusių dėl nelaimingų atsitikimų ir nusižudžusių „liaudies gynėjų“ (žr.: M. P o c i u s, Antisovietinis ginkluotas pasipriešinimas Lietuvoje 1944–1953 m.: represinių struktūrų nuostoliai ir civilių gyventojų netektys, Lietuvos istorijos metraštis, 1997 m., Vilnius, 1998, p. 214).

⁸ LKP(b) Kretingos aps. komiteto biuro 1947 04 30 posėdžio protokolo Nr. 48 išrašas, LVOA, f. 494, ap. 494, b. 6, l. 172.

⁹ Rusijos istorikų duomenimis, laidoti „banditus“ uždraudė „sovietinės Lietuvos generalgubernatorius“ Michailas Suslovas, 1944–1946 m. vadovavęs VKP(b) CK Lietuvos biurui. Siekiant įbauginti nepaklusnius lietuvius, jis įsakė nukauti partizanų lavonus guldyti miestelių ir kaimų aikštėse (žr.: Р. М е д в е д е в, Д. Е р м а к о в, „Серый кардинал“ М. А. Сулов: политический портрет, Москва, 1992, с. 92).

vadai – buvo pripratę prie lavonų: žiemą ten lavonus į krūvas mesdavo ir tik pavasarį laidodavo¹⁰.

Per daugelį metų įpratę tyčiotis iš nukautų „baltagvardiečių“, „fašistų“, „banditų“ kūnų, čekistai negerbė net ir žuvusių savo valdinių. Tačiau ši kartą, kai enkavedistai parodė savo azijietišką barbariškumą, viešai pasityčiodami iš nukauto saviškio lavono, kažkas (spėjama, kad S. Tomkaus giminės) juos apskundė apskrities partinei vadovybei. Atvykusiems iš Kretingos partiniams pareigūnams vietos čekistai teisinosi sakydami, kad lavonui atšildyti pritrūko laiko („laikas spaudė“), nes laidotuvėms viskas buvo paruošta, atvykęs orkestras ir kviesti asmenys, parengtos kalbos, ir prašė juos suprasti („įeiti į padėtį“), jog jie norėję kuo geriau padaryti... Kaip čia neprisiminti sovietinių laikų aforizmo: „Norėjo kuo geriau, o atsitiko kaip visada“...

Iš skelbiamo dokumento sužinome, kad LKP(b) Kretingos aps. komiteto biuras valsčiaus partinius ir sovietinius vadovus J. Barauską, P. Lamanauską ir čekistą M. Kitajevą nubaudė partinėmis bausmėmis – papeikimais, o pastarojo viršininką V. Koziną pašalino iš Visasąjunginės komunistų partijos (bolševikų) – VKP(b). Jaunąjį čekistą A. Lavrentjevą buvo nurodyta apsvarstyti komjaunimo susirinkime, atleisti iš darbo ir perduoti teismui.

Taigi, atrodė, bolševikinis principingumas nugalėjo – valsčiaus čekistai buvo nubauti už barbarišką elgesį su velioniu. Be to, LKP(b) CK I sekretorius A. Sniečkus, gavęs pranešimą apie šį įvykį ir partijos apskrities komiteto nutarimą, ant dokumento rusiškai užrašė rezoliuciją: „Drg. Jefimovui ir drg. Bartašiūnui: Prašau pasiūsti į vietą [Gargždus] savo darbuotojus papildomai ištirti [įvykį] ir imtis pačių griežčiausių priemonių prieš visus liaudies priešus, girtuoklius ir chuliganus. Apie rezultatus prašau pranešti. 47.III.29. A. Sniečkus“¹¹.

Nuo valsčiaus pareigūnų nubaudimo praėjo mėnuo. Ankstyvą 1947 m. balandžio 2 d. rytą iš Gargždų į Kretingą čekistų sunkvežimis gabeno tris suimtuosius, įtariamus stribo Krekšio nužudymu. Juos saugojo penki stribai su savo viršininku, minėtuju MGB valsčiaus operatyviniu įgaliotiniu jaun. ltn. A. Lavrentjevu¹². Kartu vyko naujasis MGB valsčiaus poskyrio viršininkas vyr. ltn. Andrejus Gavriškinas. Nuvažiavus pustrečio kilometro Kretingos link, priešais automašiną išsoko vienais apatiniais baltiniais apsirengęs žmogus. Tai buvo Gargždų stribo Petro Jokūbaičio tėvas Pranas. Jis pranešė, kad į jo namus Kuliškių km. įsiveržė 7–8 „banditai“, sumušė ir apiplėšė namiškius, o paskui

¹⁰ Malonu suvokti, kad priklausai mažai tautai, – sako Kęstutis Girmius iš Miuncheno, *Literatūra ir menas*, 1990 01 27.

¹¹ LKP(b) CK informacijos sektoriaus vedėjo M. Žukausko 1947 03 28 informacija LKP(b) CK sekretoriui A. Sniečkui apie politinę padėtį Lietuvos SSR (pagal Lietuvos KP(b) apskričių komitetų protokolus), *LVOA*, f. 1771, ap. 10, b. 255, l. 2. Duomenų apie minėtų ministrų pranešimus šiuo reikalu A. Sniečkui archyvuose neaptikta.

¹² Nepaisant formaliai griežtų LKP(b) Kretingos aps. komiteto biuro nurodymų, barbariškų laidotuvių organizatorius A. Lavrentjevas nebuvo nei atleistas iš pareigų, nei perduotas teismui. Po pustrečių metų (1949 08 24) „už sėkmingą Vyriausybės specialios užduoties įvykdymą“ jis buvo apdovanotas medaliu „Už kovinius nuopelnus“.

nuėjo į sūnaus Petro namus, esančius už pusantro kilometro. Nuvežę nukentėjusį į namus, sribai rado nušautą jo žmoną. Dejuojantiems artimiesiems A. Gavriškinas pažadėjo nedelsiant važiuoti į „liaudies gynėjo“ namus, „išvaikyti ir sunaikinti banditus“. Tačiau vos nuvažiavus 300 metrų valsčiaus čekistų viršininkas įsakė vykti į Kretingą ir prašyti pagalbos. Kai po dviejų valandų kareiviai ir sribai atvyko į P. Jokūbaičio namus, pastarasis jau buvo nebegyvas, o „nenubausti banditai pasislėpė“¹³.

Po šio įvykio tarp Gargždų „liaudies gynėjų“ vėl kilo panika, pasklido gandai, kad čekistai visiškai nesirūpina sribų saugumu¹⁴. Partijos Kretingos aps. komitetas buvo priverstas vėl svarstyti dar vieno čekisto personalinę bylą. „Už bailumą ir neryžtingumą“ A. Gavriškinas buvo pašalintas iš VKP(b)¹⁵.

Po karo tūkstančiai užguitų, tamsių kumečių, samdinių, kaimų ir miestelių varguolių ir jų vaikų (taip pat ir atvykėlių iš visos SSSR), tapusių sribais, pasijuto krašto viešpačiais. Sovietinių enkavedistų apginkluoti ir vadovaujami, jie dešimtį metų gaudė „vokiečių pakalikus“, „banditus“, „buržuazinius nacionalistus“, „buožes“, terorizavo jų šeimas ir gimines, plėšė ir girtavo. Dauguma tautos nekentė sribų už aklą tarnavimą okupantams, žmonių žudymą ir persekiojimą. Sribus ir jų artimuosius negailestingai šaudė partizanai. Antra vertus, mažaraščius savo talkininkus niekino ir jų viršininkai, partiniai ir sovietiniai funkcionieriai. Aprašytas kitataučių čekistų tyčiojimas iš lietuvių sribo lavono, jų panieka ir abejingumas „liaudies gynėjų“ gyvybei nebuvo reti. Represinių žinybų dokumentuose užfiksuota daugybė atsitikimų, kai iš tolimiausių SSSR kraštų atvykę čekistai nepasitikėjo sribais, juos apgaudinėjo, terorizavo, netgi nušaudavo. Nemažai sribų buvo nušauti kareivių ar saviškių per klaidą ar nesusipratimą baudžiamųjų operacijų metu, žuvo girti tarpusavio muštynėse, baigė gyvenimą savižudybe. Daug „liaudies gynėjų“ prasigėrė, įvykdė nusikaltimus ir sėdo į kalėjimą, degradavo. Tik daliai jų pavyko prasimušti į vadovaujančius postus represinėse, partinėse, sovietinėse ar ūkinėse žinybose. Galima teigti, kad tuo pačiu metu sribai buvo ir tautos budeliai, ir okupacinio režimo aukos.

Skelbiamo dokumento originalas rusų k. yra LVOA, f. 494 (LKP(b) Kretingos aps. komitetas), jo nuorašas – f. 1771 (LKP centro komitetas). Priminsime, kad beveik per visą sovietinės okupacijos laikotarpį LKP CK, taip pat apskričių bei rajonų komitetų dokumentai paprastai buvo rašomi rusiškai.

¹³ LKP(b) Kretingos aps. komiteto biuro 1947 04 30 posėdžio protokolo Nr. 48 išrašas, LVOA, f. 494, ap. 6, l. 171–172.

¹⁴ Ten pat, l. 172.

¹⁵ Ten pat.

Publikacija

Подлежит возврату
в Кретингский Уком КП(б) Литвы
в месячный срок

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!
Сов. секретно
Особая папка

КРЕТИНГСКИЙ УКОМ КП(б) Литвы 5 марта 1947 года

ВЫПИСКА: Из протокола № 34/6 заседания Бюро Кретингского Укома
КП(б) Литвы от 5 марта 1947 года.

СЛУШАЛИ: О политическом положении в Гаргждайской волости.

Проверкой установлено, что партийной организацией и советскими органами по Гаргждайской волости проделана известная работа в период подготовки к выборам и в день выборов в Верховный Совет ЛССР.

Повысилась роль и влияние партийной организации в массах. Трудящиеся деревни привлекались к активному участию государственной работы.

В прошедших выборах в Верховный Совет ЛССР трудящиеся волости продемонстрировали свою преданность партии Ленина-Сталина, свою преданность советской власти – проголосовали за блок коммунистов и беспартийных 98,3% к общему числу избирателей.

Однако первичная партийная организация, местные органы МВД и МГБ не обеспечили нормальной, благоприятной обстановки, которая давала бы возможность спокойно работать трудящимся волости над выполнением задач 2-го года послевоенной Сталинской пятилетки, еще больше сплотиться бедняцко-среднеклассным слоям населения вокруг партийной организации и советских органов, успешно проводить основные хозяйственные и политические мероприятия.

Политическое состояние волости находится в крайне неудовлетворительном состоянии. На территории волости безнаказанно продолжают совершать террористические акты остатки буржуазно-националистического подполья и его вооруженные банды. Так например: 10 февраля 47 г. бандитами был уведен и убит защитник народа тов. Томкус.

Работники МВД и МГБ, зная о том, что на тов. Томкус охотятся бандиты, проявили преступную беспечность, потеряли всякое чувство ответственности, отпустив тов. Томкус без охраны на похороны своей жены.

Бандиты, пользуясь такой беспечностью со стороны местных работников МГБ, МВД, пришли в дом, где находился тов. Томкус, взяли его вместе с оружием, отвели и зверски убили.

Коммунисты т. т. Ламанаскас – пред. волисполкома, Козин – нач. ВО МВД, Китаев – нач. милиции в силу своего слабого контроля за их поведением со стороны парторга тов. Баранаскас* бытового и морального разложения и идейного разоружения, встали на преступный путь поощрения лиц не внушающих политического доверия в советских и хозяйственных органах.

* Apsirikta. Turi būti – Бараускас.

Руководители местных органов вместо того, чтобы заниматься оперативным делом розыска трупа тов. Томкус и выявления его убийц, стали на путь систематического пьянства с враждебно-чуждыми элементами, так например: 14–17 февраля ксендз со своей прислугой и другими приверженцами организуют пьянку в виде семейных вечеров, на которых присутствовали в качестве гостей руководители волости т. т. Ламанаускас, Козин, Китаев, Лаврентьев.

17-го же февраля на территории Гаргждайской волости был обнаружен националистический флаг. В то же время отдельные работники МГБ и МВД, притупив всякую политическую бдительность, продолжали пьянствовать в среде католического наиболее реакционного духовенства.

Своим поведением данные товарищи скомпрометировали не только себя, но и местные органы советской власти и органы МГБ и МВД. 19 февраля 1947 года был найден труп защитника народа тов. Томкус, а 21 февраля при организации похорон руководители МГБ и МВД допустили преступно-дикие методы вместо отогрева трупа, чтобы положить его в гроб, пилюю отрезали ноги выше колен.

Такие явления не могут организовать защитников народа на самоотверженную борьбу против буржуазных банд националистического подполья и весьма вредно действуют на политическую обстановку волости.

Партийная организация и органы волостного МГБ до настоящего времени не очистили от чуждых элементов, засевших в советско-хозяйственных и кооперативных учреждениях волости. Так, например, бывший полицейский при Сметоне Граужис работает бухгалтером в кооперативе, его сын Граужис при немецкой власти работал в Гестапо, сейчас работает инструктором Гаргждайского молокозавода, дочь Граужиса работает зав. Детсадом, муж которой находится в банде. Балтрис, бывший пособник немцев, сейчас работает зав. Картотекой в кооперативе. Эти возмутительные факты говорят о том, что партийная организация и волостное МГБ допустили политическую близорукость и бездеятельность по очищению чуждых элементов в советско-хозяйственных и кооперативных организациях и учреждениях волости.

Бюро Кретингского Укома КП(б) Литвы ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1. Политическое положение в Гаргждайской волости и работу партийной организации в этой области признать крайне неудовлетворительной.

2. За слабое партийно-политическое руководство в волости, за издевательство над трупом бойца защиты народа тов. Томкус при организации похорон парторгу Гаргждайской волости тов. Бараускас Йозас Йозовичу, партбилет № 4773137, 1907 г. рожд., образование 3 кл. нач. школы, объявить выговор с занесением в учетную карточку и предупредить, что за невыправление существующего политического положения в Гаргждайской волости он будет привлечен к более строгим мерам партийного изыскания.

3. Решение первичной партийной организации Гаргждайской волости от 3.3.47 г., протокол № 12, утвердить. За притупление революционной бдительности и потери партийной ответственности к порученному делу, связь с католическим духовенством, как наиболее реакционным, систематическое пьянство с лицами, не внушающими

политического доверия, засорения советских, кооперативных и хозяйственных учреждений волости враждебно-чуждыми элементами, издевательство над трупом бойца защиты народа тов. Томкус при организации похорон членам ВКП(б) т. т. Ламанаускас Пранас Адольфовичу, партбилет № 7031766, 1917 года рождения, образование 4 класса нач. школы, Китаеву Михаилу Ивановичу, партбилет № 3992738, 1913 г. рожд., образование среднее, объявить строгий выговор с предупреждением с занесением в учетную карточку.

4. Отменить пункт 1 решения первичной партийной организации от 3.3.47 г., протокол № 12, члену ВКП(б) Козину Виктору Алексеевичу, партбилет № 4247147, 1911 г. рожд., образование среднее, работает опер. уполномоченным МГБ, за притупление революционной чекистской бдительности, потери чувства партийной ответственности за порученное дело, связь с католическим духовенством, как наиболее реакционным, систематическую пьянку с лицами, не внушающими политического доверия, за допущения засорения советских, хозяйственных и кооперативных организаций враждебно-чуждыми элементами из рядов ВКП(б) исключить.

5. За издевательство над трупом бойца народной защиты тов. Томкус, выразившемся в зверском отношении при организации похорон (были отпилены ноги выше колен), обязать секретаря Укома комсомола тов. Мачюлис обсудить на комсомольском собрании преступление комсомольца Лаврентьева, сделать необходимые выводы. Поручить начальн. уездного отдела МГБ тов. Вихреву немедленно уволить тов. Лаврентьева из органов МГБ и отдать под суд.

6. Поручить секретарю Укома по кадрам совместно с парторгом и председателем Гаргждайского волисполкома до 15 марта с. г. очистить советские, хозяйственные и кооперативные учреждения от враждебно-чуждых элементов, не внушающих политического доверия.

7. Обязать секретаря первичной партийной организации тов. Бараускас на очередном партийном заседании еще раз обсудить решение 3 Пленума Укома, со всей большевистской критикой и самокритикой вскрыть имеющиеся недостатки, вредно влияющие на политическое состояние волости. Постоянно и систематически работать с советским активом, увеличивая его ряды, учить его большевистской настойчивости и учиться у него. Мобилизовать этот актив на выполнение и перевыполнение задач, поставленных планом 2-го года послевоенной Сталинской пятилетки.

8. Обратит особое внимание секретаря первичной партийной организации тов. Бараускас на рост партийных рядов. Вовлекать в ряды большевистской партии достойных крестьян, рабочих МТС и местную интеллигенцию, преданных большевистской партии и советскому правительству.

9. Обязать волпарторга тов. Бараускас и нач. ВО МВД тов. Головина повести решительную, непримиримую борьбу с остатками националистического подполья и его вооруженных банд, создавая нормальную обстановку для работы всех советских и хозяйственных организаций волости.

10. Обязать т. т. Бараускас, Ламанаускас и Головина немедленно улучшить бытовые условия отряда бойцов защиты народа и политико-воспитательную работу, которая бы возбуждала в них священную ненависть к врагам народа, любовь и беспредельную преданность социалистической родине.

11. Обязать секретаря первичных парторганизаций до 10 марта 1947 года на закрытых партийных собраниях обсудить настоящее постановление и сделать необходимые выводы.

Секретарь

Кретингского Укома КП(б) Литвы

/Супранас*/ /parašas/

Тrikampis antspaudas: КП(б) Литвы. Кретингский Уездный Комитет.

LVOA, f. 494, ap. 6, b. 3, l. 1–5. Originalas rusų k. Mašinarštis.

Vertimas

Privaloma per mėnesį
gražinti į Lietuvos KP(b)
Kretingos aps[krities] kom[itetą]

Visų šalių proletarai, vienykitės!
Vis[iškai] slapta
Ypatingasis aplankas

Lietuvos KP(b) Kretingos aps[krities] kom[itetas] 1947 metų kovo 5 d.

Išrašas iš Lietuvos KP(b) Kretingos aps[krities] kom[iteto] biuro 1947 metų kovo 5 d. posėdžio protokolo Nr. 34/6.

Svarstyta: Politinė padėtis Gargždų¹ valsčiuje.

Patikrinus konstatuota, jog Gargždų valsčiaus partinė organizacija ir sovietiniai organai atliko tam tikrą darbą rengiantis ir vykstant rinkimams į LSSR Aukščiausiąją Tarybą.

Padidėjo partinės organizacijos vaidmuo ir įtaka masėse, kaimo darbo žmonės aktyviau buvo įtraukiami į valstybinį darbą.

Per pastaruosius rinkimus į LSSR Aukščiausiąją Tarybą² valsčiaus darbo žmonės parodė savo ištikimybę Lenino-Stalino partijai, savo ištikimybę sovietų valdžiai – už komunistų ir nepartinį bloko kandidatus balsavo 98,3% visų rinkėjų.

Tačiau pirminė partinė organizacija, vietos MVD ir MGB žinybos neužtikrino normalios, palankios padėties, kuri būtų leidusi valsčiaus darbo žmonėms ramiai dirbti vykdam pokarinio stalininio penkmečio [plano] 2-ųjų metų užduotis, dar labiau sutelkti vargingųjų ir vidutinių gyventojų sluoksnius apie partinę organizaciją ir sovietinius organus, sėkmingai įgyvendinti pagrindines ūkines ir politines priemones.

* Apsiriktą. Turi būti Супранас.

¹ Gargždų valsčius 1919–1947 m. priklausė Kretingos, vėliau – Klaipėdos apskritims.

² Vadinamieji rinkimai vyko 1947 m. vasario 9 d.

Politinė padėtis valsčiuje yra visiškai nepatenkinama. Valsčiuje buržuazinio nacionalistinio pagrindžio likučiai ir jo ginkluotos gaujos toliau nebaudžiamai vykdo teroristinius aktus. Pavyzdžiui, [19]47 m. vasario 10 d. banditai išsivedė ir nužudė liaudies gynėją drg. Tomkų.

MVD ir MGB darbuotojai, žinodami, jog drg. Tomkų persekioja banditai, buvo nusikaltamam aplaidūs, prarado bet kokią atsakomybę išleisdami be apsaugos drg. Tomkų į jo žmonos laidotuves.

Banditai pasinaudojo tokiu MGB ir MVD vietos darbuotojų aplaidumu, atėjo į namą, kuriame buvo drg. Tomkus, sučiupo jį su ginklu, išsivedė ir žvėriškai nužudė.

Komunistai (drg. Lamanauskas³ – vals[čiaus] vykd[omojo] kom[iteto] pirm[ininkas], Kozinas⁴ – MVD v[alsčiaus] p[oskyrio] virš[ininkas], Kitajevas⁵ – milicijos virš[ininkas]) dėl silpnos part[inio] org[anizatoriaus] drg. Barausko⁶ kontrolės ir moralinio pakrikimo bei idėjinio silpnumo sovietinėse ir ūkinėse organizacijose ėmė globoti asmenis, nekeliančius politinio pasitikėjimo.

Vietinių žinybų vadovai, užuot dirbę operatyvinį darbą, ieškoję drg. Tomkaus lavono ir išaiškinę jo žudikus, ėmė be paliovos girtauti su priešiškais ir svetimais asmenimis. Pavyzdžiui, vasario 14–17 d. kunigas su savo patarnautojais ir kitais šalininkais surengė išgertuves – neva šeimyninius vakarėlius, kuriuose kaip svečiai dalyvavo valsčiaus vadovai drg. Lamanauskas, Kozinas, Kitajevas, Lavrentjevas⁷.

Vasario 17 d. Gargždų valsčiuje buvo pastebėta [iškelta] nacionalistinė vėliava. Tuo pat metu kai kurie MGB ir MVD darbuotojai, pradėję bet kokią politinį budrumą, toliau girtavo reakcingiausių katalikų dvasininkų aplinkoje.

Minėti draugai tokiu elgesiu sukompromitavo ne tik save, bet ir vietinės sovietų valdžios ir MGB bei MVD žinybas. 1947 metų vasario 19 d. buvo surastas liaudies gynėjo drg. Tomkaus lavonas. Vasario 21 d. organizuodami laidotuves, MGB ir MVD vadovai pasielgė nusikalstamai ir nežmoniška: užuot atšildę lavoną ir paguldę jį į karštą, pjūklų nupjovė kojas aukščiau kelių.

Tokie reiškiniai negali sutelkti liaudies gynėjų pasiaukojamai kovai su nacionalistinio pagrindžio buržuazinėmis gaujomis ir daro labai neigiamą poveikį politinei padėčiai valsčiuje.

Valsčiaus partinė organizacija ir MGB poskyris iki pastarojo metodo nepašalino iš valsčiaus sovietinių ūkininkų ir kooperatinių įstaigų į jas prasiskverbusių svetimų asmenų. Pavyzdžiui, prie Smetonos tarnavęs policininku Grauzys⁸ dirba buhalteriu kooperatyve, jo sūnus Grauzys vokiečių laikais dirbo gestape, o dabar dirba Gargždų pieninės instruktorium, Grauzio duktė dirba vaikų darželio vedėja, o jos vyras yra gaujoje. Buvęs vokiečių bendrininkas Baltrys⁹ dabar dirba kartotekininku kooperatyve. Minėti pasipiktinimą keliantys faktai liudija,

³ Pranas Lamanauskas (g. 1917) – 1946–1947 m. Gargždų, vėliau – Kretingalės (Klaipėdos aps.) valsčių vykdomųjų komitetų pirmininkas.

⁴ Viktoras Kozinas (g. 1911) – 1946–1947 m. MVD Gargždų vls. poskyrio viršininkas, vėliau – MGB valsčiaus poskyrio operatyvinis įgaliotinis; vyr. leitenantas.

⁵ Michailas Kitajevas (g. 1913) – 1946–1947 m. MVD Gargždų vls. poskyrio viršininko pavaduotojas milicijos reikalams; leitenantas.

⁶ Juozas Barauskas (g. 1907) – 1943–1944 m. sovietinis partizanas, „Dainavos partizano“, Šarūno būrių vadas. 1946–1947 m. Gargždų vls. partinis organizatorius. 1948–1950 m. mokėsi respublikinėje partinėje mokykloje, vėliau dirbo partinį ir ūkinį darbą Šilalėje, Šilutėje ir kitur.

⁷ Aleksejus Lavrentjevas – MGB valsčiaus poskyrio operatyvinis įgaliotinis; jaun. leitenantas.

⁸ Inicialiai ir biografiniai duomenys nenustatyti.

⁹ Inicialiai ir biografiniai duomenys nenustatyti.

kad partinė organizacija ir MGB valsčiaus [poskyris] parodė politinį trumparegiškumą ir neveiklumą pašalinant iš valsčiaus sovietinių, ūkinių ir kooperatinių organizacijų bei įstaigų svetimus asmenis.

Lietuvos KP(b) Kretingos aps[krities] kom[iteto] biuras nutaria:

1. Politinę padėtį Gargždų valsčiuje ir partinės organizacijos veiklą šioje srityje pripažinti visiškai nepatenkinama.

2. Už silpną partinį [ir] politinį vadovavimą valsčiuje, už pasityčiojimą iš liaudies gynėjo drg. Tomkaus lavono organizuojant laidotuves Gargždų valsčiaus part[iniam] org[anizatoriui] drg. Juozui Barauskui, s. Juozo (part[inio] bilieto Nr. 4773137, gim. 1907 m., išsimokslinimas 3 prad. mokyklos klasės), pareikšti papeikimą įrašant į įskaitos kortelę ir įspėti, kad, neištaisius esamos politinės padėties Gargždų valsčiuje, jam bus taikomos griežtesnės partinio poveikio priemonės.

3. Gargždų valsčiaus pirminės partinės organizacijos [19]47 03 03 nutarimą (protokolo Nr. 12) patvirtinti. Už revoliucinio budrumo ir partinės atsakomybės patikėtam darbui praradimą, ryšius su reakingiausia katalikų dvasininkija, nuolatinį girtavimą su politiškai nepatikimais asmenimis, valsčiaus sovietinių, kooperatinių ir ūkinių įstaigų užteršimą priešiškais ir svetimais asmenimis, pasityčiojimą iš liaudies gynėjo drg. Tomkaus lavono organizuojant laidotuves VKP(b) nariams drg. Pranui Lamanauskui, s. Adolfo (part[inio] bilieto Nr. 7031766, gimusio 1917 m., išsilavinimas 4 prad. mokyklos klasės), Michailui Kitajevui, s. Ivano (part[inio] bilieto Nr. 3992738, gim. 1913 m., išsilavinimas vidurinis), pareikšti griežtą papeikimą su įspėjimu, įrašant į partinės įskaitos kortelę.

4. Panaikinti pirminės partinės organizacijos [19]47 03 03 nutarimo (protokolo Nr. 12) 1-ąjį punktą. VKP(b) narį Viktorą Koziną, s. Aleksejaus (part[inio] bilieto Nr. 4247147, gim. 1911 m., išsilavinimas vidurinis, dirba MGB oper[atyviniu] įgaliotiniu), už revoliucinio čekistinio budrumo, partinės atsakomybės patikėtam darbui praradimą, ryšius su reakingiausia katalikų dvasininkija, nuolatinį girtavimą su politiškai nepatikimais asmenimis, sovietinių, ūkinių ir kooperatinių organizacijų užteršimą priešiškais ir svetimais asmenimis pašalinti iš VKP(b) gretų.

5. Už pasityčiojimą iš liaudies gynėjo drg. Tomkaus lavono, žvėrišką elgesį organizuojant laidotuves (buvo nupjautos kojos aukščiau kelių) įpareigoti komjaunimo aps[krities] kom[iteto] sekretorių drg. Mačiulį¹⁰ apsvarstyti komjaunimo susirinkime komjaunuolio Lavrentjevo nusikaltimą, padaryti reikiamas išvadas. Nurodyti MGB apskrities skyriaus viršininkui drg. Vichrevui¹¹ nedelsiant atleisti drg. Lavrentjevą iš MGB žinybos ir atiduoti teismui.

6. Nurodyti aps[krities] kom[iteto] sekretoriui kadru reikalams kartu su part[iniu] org[anizatorium] ir Gargždų vals[čiaus] vyk[domojo] kom[iteto] pirmininku iki š. m. kovo 15 d. atleisti iš sovietinių ūkinių ir kooperatinių organizacijų politiškai nepatikimus priešiškus ir svetimus asmenis.

¹⁰ Vaclovas Mačiulis – 1946–1949 m. komjaunimo Kretingos aps. komiteto sekretorius, vėliau – Raseinių aps. laikraščio „Stalinietis“ atsakingasis redaktorius.

¹¹ Arkadijus Vichrevas (g. 1912) – 1946–1949 m. MGB Kretingos aps. skyriaus viršininkas; majoras (1945), papulkininkis (1948). Atšauktas iš Lietuvos 1950 m.

7. Įpareigoti pirminės partinės organizacijos sekretorių drg. Barauską eiliniame partiniame posėdyje dar kartą apsvarstyti aps[krities] kom[iteto] 3-ojo plenumo nutarimą, bolševikiškai kritiškai ir savikritiškai atskleisti esamus trūkumus, kurie daro žalingą poveikį politinei situacijai valsčiuje. Nuolat ir nuosekliai dirbti su sovietiniu aktyvu, plėsti jo veiklą, mokyti jį bolševikinio atkaklumo ir iš jo mokyti. Mobilizuoti minėtą aktyvą įvykdyti ir viršyti pokarinio stalininio penkmečio 2-ųjų metų plano iškeltas užduotis.

8. Atkreipti ypatingą pirminės partinės organizacijos sekretoriaus drg. Barausko dėmesį į partijos gretų augimą. Įtraukti į bolševikų partijos gretas nusipelnčius valstiečius, MTS¹² darbininkus ir vietos inteligentus, ištikimus bolševikų partijai ir sovietinei vyriausybei.

9. Įpareigoti vals[čiaus] part[inį] org[anizatorių] drg. Barauską ir MVD v[alsčiaus] p[oskyrio] virš[ininką] drg. Goloviną¹³ ryžtingai, nesutaikomai kovoti su nacionalistinio pagrindžio ir jo ginkluotų gaujų likučiais, sukurti normalią visų valsčiaus sovietinių ir ūkinių organizacijų darbo aplinką.

10. Įpareigoti drg. Barauską, Lamanauską ir Goloviną nedelsiant pagerinti liaudies gynejų būrio kovotojų buitines sąlygas ir politinį auklėjimą darbą ir šitaip sužadinti jų šventą neapykantą liaudies priešams, meilę ir begalinę ištikimybę socialistinei tėvynei.

11. Įpareigoti pirminių part[inių] organizacijų sekretorius iki 1947 metų kovo 10 d. uždarose partiniuose susirinkimuose apsvarstyti šį nutarimą ir padaryti reikiamas išvadas.

Lietuvos KP(b) Kretingos aps[krities] kom[iteto] sekretorius Supronas¹⁴

/parašas/

Greta parašo uždėtas trikampis antspaudas: Lietuvos KP(b) Kretingos Apskr. Komitetas.

¹² Mašinų ir traktorių stotys (MTS) – valstybinės žemės ūkio įmonės, vykdžiusios valstiečių ūkiuose, vėliau kolūkiuose mechanizuotus žemės ūkio darbus. Lietuvoje veikė 1941 ir 1944–1958 m.

¹³ Inicialai ir biografiniai duomenys nenustatyti

¹⁴ Vaclovas Supronas (1914–1976), 1944–1945 m. LKP(b) Kėdainių aps. komiteto sekretorius, 1946–1947 m. LKP(b) Kretingos, vėliau Prienų apskričių komitetų I sekretorius.